

“YENİ GÜN’ÜN MÜSABAKASI”NDA MUSTAFA KEMAL PAŞA

Zeki ARIKAN

Erik Jan Zürcher, Mustafa Kemal’in Çanakkale savunmasındaki başarılarıyla ulusal bir ün kazandığını belirterek şu yargıya varmaktadır: “Bu tarihten önce de kuşağından İttihatçı subaylar çevresinde oldukça iyi tanınıyordu, ama halk onu tanıyamıyordu”.¹ Mustafa Kemal’in Çanakkale’den önce halk arasında tanınmadığı acaba doğru mudur? Doğru değilse, Zürcher’in iddiasını çürütecek belgeler, kanıtlar var mıdır? Varsa, bunlar nelerdir? Halkın Mustafa Kemal’i tanıyıp tanımadığını anlamak için dönemin basın-yayın organlarının sistemli bir biçimde taranması gerekmez mi? Bir gazetenin kösesine sıkışmış bir haber, bir dergide çıkan resim bu bağlamda şüphesiz çok şey ifade etmektedir. Dönemin gazete ve dergileri bu açıdan incelenmemiştir. Ancak birçok yayının günümüze ulaşmadığı, elde var olan gazete ve dergilerin de çok dağınık yerlerde bulunduğu göz önüne alınırsa, böyle bir çalışmanın zorluğu kendiliğinden ortaya çıkar.

Öte yandan Atatürk’le ilgili kitap, albüm ve ansiklopedi maddelerinde onun Çanakkale savaşlarından ve mütarekeden önceki yıllarına ilişkin pek çok resim yayınlanmıştır. Ne yazık ki bu resimlerin kaynağı konusunda açık seçik bilgiye sahip değiliz. Çünkü bu yayınlarda, resimlerin nereden alındığı belirtilmemekte, bunların ilk kez nerede çıktığı konusunda da bilgi verilmemektedir. Oysa bu resimlerin ilk kez nerede çıktığının anlaşılması, halkın, kamuoyunun ne zamandan beri Mustafa Kemal’in adına ve çehresine aşına olduğu sorusuna ışık tutacaktır.

Mustafa Kemal’den, adı geçmemesine rağmen söz eden en eski kaynaklardan biri, 1912 yılında Selanik’te basılan bir ders kitabıdır. Faik Reşit Unat tarafından bulunup değerlendirilen söz konusu ki-

¹ Erik Jan Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık* (Çev. Nüzhet Salihoğlu), İstanbul, 1987, 87.

tapta, Atatürk'ün İkinci Meşrutiyet'in ilanındaki rolü şöyle açıklanmaktadır:²

“Beşinci ordudan üçüncü orduya nakleden bir erkân-ı harp za-biti, Mekteb-i Tıbbiye'den tardedilmiş Şam'da ticaretle iştigale başlamış bir zat ile buluşarak bir “Hürriyet Cemiyeti” teşkiline karar verdiler. Bu cemiyete Selanik'te bir şube ihdasına çalıştılar. Hemen sınıf rüfekasından bazı gençlerle; şimdi birer mevki-i mübeccele ihraz eden zevat-ı âliyeden bazılarıyla görüştü, nihayet bir cemiyetin esasını kurdular. Şu kadar ki o vakit ittihaz olunan tarikin netice pezir-i muvaffakiyet olması meşkûk idi. Binaenaleyh bu cemiyet ittisaa muvaffak olamaksızın hal-i rüşeymde kaldı. Aradan bir hayli müddet geçti. “Makedonya Meselesi” alevlenmiş, devletlerin müdahalesi memleketimizi müşkül bir hale koymuştu. Murtzsteg programı erbab-ı hamiyeti ciddiyetle çalışmaya sevketti. Bunun üzerine eski “Hürriyet Cemiyeti” azasından on zat birer suretle tanışarak görüşerek esas bir teşkilat yapmaya karar verdiler. Uzun uzun münakaşalardan sonra merkez-i umumi Selanik'te olmak üzere “Osmanlı Hürriyet Cemiyeti”ni büsbütün yeni bir tarzda vücuda getirdiler. Cemiyetin müessisleri hakiki bir *İhtilal Komitesi* suretinde hareket etmeyi münasip gördüler. Bu, kuvvet tezayüt edinceye kadar her türlü teşebbüsatta gayet hafi kalmayı istilzam ettiler. “Osmanlı Hürriyet Cemiyeti” yavaş yavaş efradını tezyide başladı. Efradın hiçbirini diğerini tanımıyordu. Bu cemiyetin kuvveti Avrupa'daki İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin sebatkâr âzaları tarafından bilvasıta haber alındı. Fedakâr âzadan biri Selanik'e gönderildi. Bu zatın teklifi üzerine iki cemiyet anlaştı, menfaat-i vatan ittihatından birleştiler. İşte 1322 senesi nihayetlerine doğru “Osmanlı Hürriyet Cemiyeti” merkez-i umumi-i dahilisi Selanik'te olmak üzere “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti”ne inkılap etti”³

2 Faik Reşit Unat, “Atatürk'ün II. Meşrutiyet İnkılabının Hazırlanmasındaki Rolüne Ait Bir Belge” *Bellekten*, 102 (1962), 339-350. Bu kitap Selanik'teki Terakki Mektebi adlı özel okulun öğrencileri için Osman Şevki Bey tarafından yazılmıştır. Tam başlığı şudur: *Yeni Usul Talim-i Kıraat. Kemalât-ı Milliye ve Fezail-i İnsaniye*, Altıncı kısım, Selanik, 1330, 304. Unat'ın makalesinde kitabın kapağının ve ilgili sayfanın tıpkıbasımı verilmiştir.

3 Kitapta; Niyazi, Eyüp Sabri ve Enver'in adları geçtiği halde Mustafa Kemal'in adının anılmaması, Meşrutiyet'ten sonra onun “Ordu siyasetten çekilsin” yolundaki uyarısının cemiyet çevrelerinde doğurduğu kızgınlık ve kuşkuyla açıklanabilir. Bk. Hikmet Bayur, *Atatürk Hayatı ve Eseri 2*, Ankara, 1990, 21-22.

3a Fuat Bulca'nın anıları için bk. Cemal Kutay, *Trablusgarb'da Bir Avuç Kahraman*, İstanbul, 1963.

Bu satırları okuyan genç kafalara, bu erkân-ı harp zabitanın kim olduğu sorusu yerleşmemiş midir? Kaldı ki aşağı yukarı bu kitabın yayınlandığı tarihlerde, Trablusgarp savaşı dolayısıyla Mustafa Kemal'in resimleri dönemin en ünlü dergileri de çıkıyor ve adı da bu resimlerin altına yazılıyordu. Nitekim bu savaş sırasında Mustafa Kemal'in yer aldığı beş resim, o günlerin ünlü dergisi *Şehbal*'de çıkmıştı. Bunlardan birincisinde Mustafa Kemal'in elinde sopa bulunmakta ve bununla bir hedefi göstermektedir. Solunda da Şark Kolu kumandanı Fuat (Bulca) Bey görülmektedir. Resmin altında şu yazı vardır: *Derne'de iki mühim kumandan. Sağdaki Şark Kolu Kumandanı Fuat Bey, soldaki Derne Kumandanı Mustafa Kemal Bey.*⁴ *Şehbal*'in aynı sayısında bir hastahanesinin açılışı sırasında çekilen bir fotoğraf daha bulunmakta ve bu fotoğrafta yer alan kişiler sayılırken Mustafa Kemal'in adı da verilmektedir:

"Derne'de bir Hilal-i Ahmer Hastahanesi'nin resm-i küşadı:

- 1) *Mutasarrıf ve umumi kumandan Enver (Paşa) Bey*
- 2) *Derne Kumandanı Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Mustafa Kemal Bey.*⁵

Söz konusu dergideki üçüncü resim, Mustafa Kemal'in Enver ve Nuri (Conker) ile birlikte çektiği bir fotoğraftır. Bu fotoğrafın altında ise şu yazı görülmektedir:⁶

Cihan-ı cihadda cevval-i cephelerden:

Ortadaki nasiye-i necip, meşagil-i harp sebebiyle haledar-ı lihye olan Kahraman Enver Bey'dir.

Sağında bastonlu zat Derne Kumandanı Erkân-ı Harbiye binbaşısı Mustafa Kemal Bey.

4 *Şehbal*, *On beş günde bir neşr olunur ve her şeyden bahseder risale-i musavvere*, 60 (1 Eylül 1328), 230. Resmin bir örneği için bk. Uluğ İğdemir, *Atatürk'ün Yaşamı*, 1881-1918, Ankara, 1980, Resimler, IX. İttihat ve Terakki'nin yayın organı olan Tanin gazetesi; Derne ve Tobruk'ta çarpışan subaylarımızdan, haklı olarak, övgüyle söz ederken Mustafa Kemal'in adını dahi vermemektedir. Gazetenin bu tutumunu 3 numaralı taban notunda açıklanan çerçevede değerlendirmek gerekir. Bk. Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri-Trablusgarp Savaşı'nda Atatürk'le İlgili Bazı Belgeler*, Ankara, 1989, 81. Ayrıca bk. Orhan Koloğlu, *Trablusgarp ve Tüm Subayları 1911-1912*, Ankara, 1979.

5 *Şehbal*, 60 (1 Eylül 1328), 232.

6 *Şehbal*, 60 (1 Eylül 1328), 233; krş. Uluğ İğdemir, *ayn. esr*, X.

Enver Bey'in solunda duran gözlüklü zat da Erkân-ı Harbiye binbaşısı Nuri Bey'dir.

Dördüncü resim, kalabalık bir grubu kapsamaktadır. Altında, *Derne'de Erkân-ı Harp zabitanından birkaç mücahit yazısı okunmakta* ve resimde yer alan subaylardan herbirine birer numara verilmiş, altta da bu numaralara göre subayların kimler olduğu açıklanmıştır. Ortada duran Mustafa Kemal'e bir numara verilmiş ve *Derne Kumandanı Mustafa Kemal Bey* kaydı düşülmüştür.⁷

Şehbal'in daha sonraki sayılarının birinde de Mustafa Kemal'in bir resmine yer verilmiştir. Bu fotoğrafın çevresi, silahlar, top arabaları ve diğer savaş araçlarıyla süslenmiştir. Resimde Mustafa Kemal ön planda durmakta, karşısında bulunan yaverine emirlerini yazdırmaktadır. Arkada ise silahlı, teçhizatlı mücahitler yer almaktadır. Altta şu açıklama vardır:⁸

Bir hücumdan evvel kumandanın kaydettirdiği mühim noktalar. Derne'de Erkân-ı Harp binbaşısı Mustafa Kemal Bey yaveri Fehmi Beye emirlerini zabt ettiriyor. Bir müfreze-i mücahidin de teşne-i hücum bir vekar-ı arabi ile infaz-ı evamire müheyya duruyorlar.

Mustafa Kemal ve diğer subaylarımızın bu resimleri pek ünlüdür. Bir çok yerde yayınlanmıştır. Ancak bildiğimiz kadarıyla, sonraki baskılarda bu fotoğraflarla ilgili doyurucu açıklama yapılmamış ve özellikle bunların ilk kez Şehbal'de çıktığı üzerinde pek durulmamıştır.

1913 yılında "tebdil-ı hava için" İzmir'e gelen Mustafa Kemal'den yerel gazeteier söz etmekte ve verilen haberdeki anlatımdan onun kamuoyunda tanındığı, bilindiği anlamı çıkmaktadır. Önce bu haberi olduğu gibi buraya göçürelim:

MUSTAFA KEMAL BEY

Bingazi muharebatı esnasında Derne ve Tubruk kumandanlığı vazifesini kemal-i muvaffakiyet ve celadetle ifa edip bilahare Bolayır Ordusu Erkân-ı Harbiye riyasetine tayin buyrulup harekât-ı ahirede fevkalade ibraz-ı faaliyet eyleyen erkân-ı harp binbaşısı Mustafa Kemal Bey'in bera-yı tebdil-i hava şehrimizi teşrif eyledikleri istihbar

⁷ *Şehbal*, 60 (1 Eylül 1328), 236. Sağında Kolağası Ziya Bey, solunda ise Yüzbaşı Ali Bey bulunmaktadır. Krş. Hale Şıvgın, *ayn. esr.*, Resimler bölümü, 3. fotoğraf.

⁸ *Şehbal*, 62 (1 Teşrinisani 1328), 266.

olunmuştur. Gazetemiz bu muhterem askere beyan-ı hoşamedî eylemeği vicdani bir vazife telakki eyleriz.⁹

Bu haberden açıkça anlaşıldığı gibi, Mustafa Kemal'in Trablusgarp'ta gösterdiği yararlıklar, basın çevrelerinde oldukça iyi bilinmektedir. Burada sözü edilen diğer olaylar, Mustafa Kemal'in, Balkan Savaşı'nın patlak vermesi üzerine, Bolayır'da kurulan *Akdeniz Boğazı Kuva-yı Mürettebesi* komutanlığı harekât şubesi müdürlüğüne (25 Kasım 1912) atanmasıyla ilgilidir. Bu kuvvetin adı daha sonra Bolayır kolordusu olunca Mustafa Kemal de bu kolordunun kurmaybaşkanlığına getirilmiştir. Kolordunun ayrıca komutanı olmadığı için komutanlık görevini de Mustafa Kemal yürütmekteydi.¹⁰

Mustafa Kemal, Gelibolu cephesinde bulunduğu sırada Akdeniz Boğazı Kuva-yı Mürettebesi erkân-ı harbiye reisi binbaşı Fethi (Okyar) Bey'le birlikte Başkomutanlığa ve Harbiye Nezareti'ne başvurarak Edirne'nin kurtarılması için yapılması gereken işleri bildirmiştir. Bu başvuru Mustafa Kemal'in el yazısıyla yazılmış ve Fethi Bey'e imza ettirilmiştir.¹¹ Bu öneri uygulanamadı. Ancak Edirne'nin nasıl kurtarılacağı yolundaki ilk tasarı Mustafa Kemal'in kafasında biçimlendi. Anadolu gazetesinin "harekât-ı ahirede fevkalade ibraz-ı faaliyet eyleyen" ifadesi de şüphesiz Edirne'nin geri alınmasında Mustafa Kemal'in gösterdiği çabalarla ilgilidir.

9 *Anadolu*, 9 / 22 Eylül 1329 (1913). Bu gazete için bk. Haydar Rüştü Öktem, *Mütareke ve İşgal Anıları* (yay. Zeki Arıkan), Ankara, 1991. Burada Atatürk'ün kurtuluştan önce İzmir'e hangi tarihlerde geldiği üzerinde kısaca duralım: Mustafa Kemal'in İzmir'e ilk gelişi 1905 yılının şubat ayına rastlar (Krş. Ali Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, İstanbul, 1967, 85-86) Atatürk, 11 Ekim 1925 tarihinde İzmir belediye binası balkonundan halka yaptığı konuşmada : "... Benim İzmir'i ilk gördüğüm gün, okuldan çıkarak sürgün yerime gittiğim gündür..." diyerek bundan söz etmiştir. Mustafa Kemal, Eylül 1907'de Selanik'e geçerken İzmir'e uğramıştır ki bu onun bu şehre ikinci gelişidir. 17 Ekim 1911'de Trablusgarp'a giderken de İzmir'den geçmiştir. Bunu Urla karantinasından yakın arkadaşı Fuat (Bulca) Bey'e yazdığı mektuptan anlıyoruz. Bk. 100. *Doğum Yılına Armağan. Atatürk ve İzmir*, Dr. Şadan Gökova'nın başkanlığında Kaya Çelikkanat ve Orhan İlhan'dan oluşan bir kurul tarafından hazırlanmıştır, İzmir Gazeteciler Cemiyeti yayını, İzmir, 1981, 10-18. Anadolu gazetesindeki haber, Mustafa Kemal'in Milli Mücadele'den önce, dördüncü kez İzmir'e geldiğini göstermektedir. Ancak bununla ilgili olarak hiçbir kaynakta bilgi bulunmadığı gibi Atatürk'ün kendisi de bundan söz etmemektedir.

10 *İslam Ansiklopedisi*, "Atatürk", I, 722.

11 Mithat Sertoğlu, "Balkan Savaşı Sonlarında Edirne'nin Kurtarılması Hususunda Hemen Teşebbüse Geçilmesi İçin Atatürk'ün Harbiye Nezaretini Uyarısına Dair Bilinmeyen bir Belge", *Belleten*, 128 (1968), 459-468. Krş. M. Münir Aktepe, "Atatürk'ün Sofya Ataşeliğine kadar İttihat ve Terakki Cemiyetiyle Olan Münasebetleri ve Bu Hususla Alakalı Bir Belge", *Belleten*, 150 (1974), 263-294.

Balkan Savaşı'nın ikinci aşamasında, Balkan devletleri birbirine girdiğinden Türklerin yaptığı askerî harekât olumlu sonuçlar vermeye başlamıştı. Bulgarların yenik ve umutsuz durumundan yararlanan İstanbul hükümeti Edirne'yi geri almaya karar verdi. Çatalca ve Bolayır kolordusu hızla harekete geçti. İstanbul üzerinden gelen kuvvetlerin başında Enver Bey vardı. Bolayır kolordusunun kurmay başkanı da Mustafa Kemal idi. 21 Temmuz 1913'te Türk kuvvetleri Edirne'ye girdi. Şehre ilk giren kitalar Bolayır kuvvetleri olarak görünmektedir. Fakat Edirne'nin kurtarılışı şerefini İttihat ve Terakki Cemiyeti, Enver Bey'e mal etmekte gecikmedi.¹² Yukarıda görüldüğü gibi Mustafa Kemal Bey, bu işin öncüsü olduğu halde, yine İttihatçılar tarafından geri mevkide bırakılmıştı. Oysa Edirne'nin kurtarılması için "Çatalca'dan, Marmara sahilinden ve Gelibolu cihetinden umumi ve müşterek bir taarruz icrası"¹³ gerektiğini ilk düşünen, tasarlayan Mustafa Kemal olmuştu. Böylece İttihatçıların el üstünde tuttukları Enver Bey, Edirne'nin şiddetle geri alınmasını, düşmana bırakılmamasını isteyen Mustafa Kemal Bey'e göre bu konuda dahi ön plana alınmış ve Edirne'ye ilk girme şerefi de ona bahşedilmiştir.¹⁴ Anadolu gazetesinin, Mustafa Kemal'in Edirne'nin geri alınmasındaki başarısını üstü kapalı biçimde ifade etmesi, sanırım, bu gazetenin İzmir'de İttihat ve Terakki'nin yayın organı olmasıyla açıklanabilir. Ama yine de böyle bir haberi geçmiş olmasından ötürü bu gazeteye minnet duyuyoruz.

Mustafa Kemal'in Çanakkale savaşlarındaki kahramanlıkları, Enver Paşa'nın tutumu,¹⁵ engellemeleri yüzünden basında hak ettiği yankıyı bulamadı, sansür, onun adının gazetelere yazılmasını yasak etmişti.¹⁶ Hattâ söylene göre, Harbiye Nezareti'nin çıkardığı *Harp Mecmuası*'nın kapağına Çanakkale kahramanı olarak basılan resmi, dergi tam basılacağı sırada klişesi alınarak çıkartılmıştır. Yerine Enver Paşa'nın buyruğuyla amcası Halil Paşa'nın resmi konmuştur.¹⁷

12 Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, İstanbul, 1974, I, 184.

13 Sertoğlu, "Balkan Savaşı...", *göst. yer.* 459-468.

14 Aktepe, "Atatürk'ün Sofya", *göst. yer.*, 292.

15 Şevket Süreyya Aydemir, *Enver Paşa*, İstanbul, 1972, III, 252-256.

16 Bayur, *Atatürk*, 102.

17 Aydemir, *Tek Adam*, I, 276. Bununla birlikte *Harp Mecmuası*'nda Mustafa Kemal'in iki resmi çıkmıştır. İlk resim, derginin iç sayfasında yer almıştır (*Harp Mecmuası*, Yıl I, Sayı 2 (Kânunevvel 1331). Elleri arkasında, yüzü oldukça yorgun görünen Mustafa Kemal'in resminin altında *Anafartalar Grubu Kumandanı Miralay Mustafa Kemal Bey* yazısı okunmaktadır. Fakat dergideki yazılarda adı geçmemektedir. İkinci resim, aynı derginin kapağında yayımlanmıştır (*Harp Mecmuası*, Yıl I, sayı 4 (Kânunusani 1331). Bu, Mustafa Kemal'in Kireçtepe şehitliğini ziyaretiyle ilgili bir fotoğrafıdır. Altında

İkdam gazetesinde ise, bir Alman gazetecisinin mektubu aktarılırken Mustafa Kemal'in adı da yazılmış bulunuyordu.¹⁸ Ancak 1915 yılında Mehmet Emin Yurdakul'un Çanakkale Kahramanlarına sunduğu, uzun tek şiirlik *Ordu'nun Destanı* başlıklı kitabında geçen:

Ey Mustafa Kemal'lerin aziz yurdu

dizesiyle onun adı Edebiyatımızda seçkin bir yere oturtulmuş bulunuyordu.¹⁹ Bütün yasaklamalara karşın Arıburnu, Anafartalar ve Conkbayırı kahramanının adı artık gölgelendirilemeyecek ve unutturulamayacak bir çap almıştı.²⁰

Mustafa Kemal, Anafartalar grubu komutanlığını Mirliva Fevzi (Çakmak)'ye bırakarak 10 Aralık 1915 'te cepheden ayrıldı. İzninin birkaç gününü İstanbul'da geçiren Mustafa Kemal, Sofya'ya, o sırada orada elçi olarak bulunan Fethi (Okyar)'nin yanına gitti "Amaç hem dinlenmek, hem de dünyada olup bitenler üzerinde yansız devletlerin temsilcileriyle temasta bulunarak elçi ve elçilik üyeleriyle görüşmektir".²¹ Bu ziyaret, İzmir'de çıkan *Köylü* gazetesinde bir haber olarak geçmiştir.²² Bu dikkat çekici haberi olduğu gibi veriyoruz:

Gece Yarısı Haberleri Ziyafet

Sabık Sobranya âzasından Gospodin Çekof, Sofya sefaret-i seniyesi ataşemiliterliğinde bulunmuş olan Anafartalar Kumandanı Miralay Mustafa Kemal Beye bir ziyafet keşide eylemiş ve bunda daha bazı rical hazır bulunmuştur. Ziyafette parlak nutuklar teati edilerek, Osmanlı Ordusu'nun Çanakkale'de gösterdiği me'sir-i besalet ve fedakâriyi tebci ve müttefik silahların zafer-i nihaiye ermesi temenni edilmiştir.

şunlar yazılıdır: *Çanakkale'de Kireçtepe'de. Büyüklüğüne söz bulunamayan bir LEVHA-ı şehamet. Bizi yükseltmek için feda-yı can eden mübarek şehitler yatağı.* Bu resim ve yazı olduğu gibi Yeni Mecmua'nın Çanakkale özel sayısında da yayınlanmıştır (aş. bk.).

18 Niyazi Ahmet Banoğlu, *Türk Basınında Çanakkale Günleri*, İstanbul, 1982, 22-24.

19 Behçet Necatigil, *Atatürk Şiirleri*⁴, Ankara, 1988, V.

20 Bayur, *Atatürk*, 102; İğdemir, *Atatürk'ün Yaşamı*, 77.

21 Bayur, *Atatürk*, 106.

22 *Köylü*, 6 / 19 Kânunusani 1331 (1916): Bu habere dikkatimi çeken Birten Çelik'e teşekkür ederim. 1908-1922 yılları arasında İzmir'de çıkan bu gazetenin elimizde ancak bir iki ciltlik bir koleksiyonu bulunmaktadır. Bu nedenle yukarıdaki haberin yer aldığı sayının bize ulaşması tamamen bir rastlantıdır.

Bu haberin içeriğinden Mustafa Kemal'in kimliğinin iyice bilindiği anlamını çıkarmak yanlış olmasa gerektir.

Savaşın sonlarına doğru Mustafa Kemal adının üzerine örtülen şalın yavaş yavaş aralandığını görüyoruz. *Yeni Mecmua*'nın *Çanakkale fevkalade nüshası*'nda Ruşen Eşref (Ünaydın)'ın *Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal Paşa* ile yaptığı *Mülakat* bu açıdan dikkate değer bir belge oluşturmaktadır.²³ Bu görüşme, basınımızda Atatürk'le yapılan ilk uzun ve ayrıntılı söyleşi olması bakımından da büyük bir önem taşımaktadır. Üç gün süren bu mülakatın altında 28 Mart 1334 (1918) tarihi bulunmakta ve yazar, görüşmeyi şöyle bağlamaktadır:

"Bu kadar uzun zaman şu hülasaları vermek için yorulan bu kıymetli zata teşekkür ettim. Ve askerlik hayatına İstanbul'dan Yafa'ya sürülmekle başlayan, Hareket Ordusu gibi, Trablusgarp ve Balkan Muharebeleri gibi memleketin en tehlikeli zamanlarında can vermesine vazife başına atılan bu kahramanın elini sıktım. İçimde ona karşı derin bir hürmet, bir İstanbul çocuğu ruhuyla derin bir şükran olduğu halde yanından ayrıldım".

Bu mülakatın yayınlanmasından sonra Mustafa Kemal'in adı Çanakkale'ye sıkı sıkıya perçinlenmiştir.²⁴ Öte yandan daha mütarekenin imzalanmasından önce *Yeni Gün*²⁵ gazetesinin düzenlediği bir "müsabaka" da Mustafa Kemal Paşa'nın, savaşın büyük komutanları arasında sayılması da üzerinde durulması gereken bir konudur.

23 *Yeni Mecmua*, 1915/1331 Nüsha-i Fevkalade, 1334 (1918), 130-143. Dergide Mustafa Kemal'in üniformalı bir resmi bulunmakta ve altında *Çanakkale Muharebesi Kumandanlarından Mustafa Kemal Paşa* yazısı yer almaktadır. Ruşen Eşref'in "mülakatı" 1930 ve 1954'te yeniden basılmıştır. Sadeleştirilmiş bir metni Şevket Rado tarafından (İstanbul, 1981) yayınlanmıştır. Ayrıca bk. Uluğ İğdemir, "Atatürk'ün Anafartalar Muharebelerine Ait Hatıraları", *Bellekten*, 28 (1943), 1-88.

24 Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, I, 308.

25 *Yeni Gün* gazetesi 2 Eylül 1918 tarihinde Yunus Nadi tarafından çıkarıldı. Gazete, Milli Mücadele'nin başlarında Ankara'ya taşındı. Kurtuluş savaşını destekleyen yayın organlarının başında yer aldı. Gazetenin adı *Anadolu'da Yeni Gün* olarak belirlenmişti. Milli Mücadele'nin yalnız askeri ve siyasal olaylarına değil aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmelerine ışık tutan pek çok yazı Anadolu'da Yeni Gün'de yayımlandı. Mahmut Esat, Muhittin (Birgen), Harun Aliçe'den Ziya Gökalp'e ve Yusuf Akçura'ya kadar dönemin pek çok ünlü yazarının imzaları bu gazetede yer alıyordu. Bu konuda bk. Uygur Kocabaşoğlu, "Milli Mücadele'nin Sözcülerinden: Anadolu'da Yeni Gün", *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi- XXXVI/1-4* (1981), 179-203; Hatice Sürmen, *Yeni Gün, Anadolu'da Yeni Gün Gazetesi ve Dizini* Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1992).

Önce gazetenin 23 Eylül 1918 tarihinde çıkan şu açıklamasını gözden geçirelim:

“Yeni Gün saha-yı neşriyatta henüz pek az zaman bulunduğu halde, karilerimizden gördüğümüz lutf-ı rağbete bir mukabele olmak üzere bir müsabaka tertip ediyoruz. Müsabakamız harb-i umumi hadisat-ı mühimmesinin muhtasar bir tarihçesini teşkil etmek suretiyle karilerimiz için hem meraklı, hem müfid olacaktır. Müsabakamızın esasını harb-i umumide kesb-i şöhret eden generallerin gölge tarzı neşredeceğimiz resimlerden kimler olduklarını tanımak teşkil edecektir. Birkaç güne kadar bu gölgelerden bir tanesi ile müsabakaya dahil ve gölgesi bir müddet sonra neşredilecek diğer bir kumandanın resmini koyacağız. Bu suretle her gölgesini derc edeceğimiz zatın bir de resmini neşretmiş olacağız. Yalnız koyacağımız resimler gölgelilerden beş tane fazla olacaktır. Derc ettiğimiz resimlerle beraber o kumandanın iştirak ettiği harekât hakkında muhtasar bazı malumat ita edeceğiz.

Karilerimiz, bu resim ve gölgeleri kesip saklayacaklar ve yirmi gün devam edecek müsabakanın nihayetinde her kumandanın resmi ile gölgesini birleştirmek suretiyle bu yirmi resim ve gölgeyi onlara ait malumat ile idaremize gönderecektir”.

Gazetenin devam eden açıklamasında, Yeni Gün yazar ve memurlarının hiçbirinin yarışmaya katılamayacağı belirtilmekte ve kazanacak okuyuculara verilecek armağanların dökümü yapılmaktadır. Buna göre:

Birinci: 75, İkinci 40, üçüncü 20, dördüncü 10 Osmanlı lirası kazanacaktır. Sıralamada beşinciden on beşinciye kadar olan okuyuculara da cüzdan, hokka takımı vb. gibi armağanlar verilecektir. Aynı derece başarı gösterenler arasında kura çekilecektir. Bu işin yürütülmesi için oluşturulan komisyonda Ahmet Rasim, Dr. Celalettın Muhtar, İaşe Nezareti Matbuat Kalemi Müdürü Bahtiyar Galip Beyler yer almaktadır.

Yarışmanın başlamasından bir gün önce de şu açıklama yapılyordu:²⁶

Müsabakamız yarın başlıyor

İki gündür tertip edeceğimizi ilan eylediğimiz müsabakaya ait resimleri yarın derce başlayacağız. Müsabakamızın esasını gölge halinde neşredeceğimiz resimlerin harb-i umumi kumandanlarından

²⁶ Yeni Gün, 24 Eylül 1334 (1918), 20.

kimlere ait olduğunu keşfetmek teşkil eyleyecektir. Bunun için gölge halinde verilecek resimlerin gazetemizde tabii hiçbir sıra takip etmeyerek hakiki resimleri de verilecek ve her kumandanın hakiki resmi vesilesiyle harb-i umuminin bir safhası muhtasaran hikâye edilmiş olacak, böylelikle müsabakamız harb-i umumi hadisat-ı mühimmesinin bir tarihçesini teşkil etmiş bulunacaktır...

Bu yarışma çerçevesinde gazetenin 25 Eylül 1918 tarihinden ve 21. sayısından başlamak üzere savaşın ünlü komutanlarının resimleri yayınlanmaya ve bunlar hakkında bilgi verilmeye başlandı. Tanıtılan komutanın yanında, okuyuculardan tanınmaları istenen bir başka komutanın gölgeli resmi bulunuyor ve altında *Kimdir?* sorusu yer alıyordu. Tanıtılan komutanlar arasında herhangi bir ayırım yapılmadığı, daha doğrusu hem İttifak hem İtilaf cephesinin ünlü askerlerine yer verildiği görülmektedir. Bu bakımdan, sözgelimi, İtilaf orduları Batı Cephesi Komutanı Mareşal Foch yanında, Alman mareşali Hinderburg da tanıtılıyordu. Tanıtılan 17 komutan içinde İzzet, Cevat (Çobanlı) ve Mustafa Kemal Paşalar olmak üzere üç Türk askerine yer verilmiştir.

Gazete, yirmi komutanı tanıtacağını duyurmuştu. Ancak on yedi komutanı tanıttıktan sonra yarışmayı yarıda kesmek zorunda olduğunu açıkladı. Bunun nedeni, şüphesiz, savaşın sonunun yaklaşması ve mütareke ile ilgili gelişmelerin yoğunluk kazanmasıdır. Nitekim açıklamada "Ahval-i haziranın aldığı şekil ve münderecatımızın kesreti müsabakamızın devamına imkân bırakmadığı için baki kalan diğer iki gölgeyi bugün derc etmek ve bunlara ait resimlerle fazla resimlerin neşrinden vazgeçmek suretiyle müsabakaya nihayet vermeği münasip gördük"²⁷ deniliyordu.

Yarışmanın sonuçları ise ancak 25 Kasım 1918 tarihinde ilan edildi.²⁸ Buna göre yarışmaya katılan okurlardan 49'u gölgelerin kime ait olduğunu tam olarak bilmiştir. Diğerleri ise bir iki yanlışlık yapmıştır. Çekilen kura sonunda para ödülü kazanan okuyucular ve kazandıkları tutarlar şunlardır:

Birinci 75 lira: Kuleli Mektebi talebesinden 908 numaralı Üsküdarlı Abdullah Şükrü Efendi.

İkinci 40 lira: Şişli'de Hacı Mahsur Sokağı'nda Acemyan apartmanında 2 numarada Kemal Efendi.

27 "Müsabakamızın Hitamı", *Yeni Gün*, 16 Teşrinievvel 1334, 42.

28 "Müsabakamızın Netayici", *Yeni Gün*, 25 Teşrinisani 1334, 82.

Üçüncü 20 lira. Darüşşefaka talebesinden Muhittin Şani Efendi.

Dördüncü 10 lira. Galatasaray Sultanisi mezunlarından Kapancı Efendi.

Ayrıca saat, cüzdan, kalem, hokka vb. gibi armağanlar kazanan okurların da kimlikleri açıklanmaktadır.

Yarışmada Mustafa Kemal Paşa ile ilgili ayrıntılara gelince: Onun gölgeli resmi, yarışmanın 5 numaralı dizisinde yayınlanmıştır.²⁹ Mustafa Kemal'in gerçek resmi ve kimliği ile ilgili açıklama da dizinin 16. bölümünde yer almıştır.³⁰ Paşanın resminin altında:

Ordu kumandanlarımızdan Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal Paşa

Açıklaması bulunmaktadır. Yazının bütünü şudur:

YENİ GÜN'ÜN MÜSABAKASI, 16.

Ordu kumandanlarımızdan mustafa kemal Paşa

Mustafa Kemal Paşa bu harpte büyük hizmetler ifa eden seçkin bir kumandanımızdır. Trablusgarp'ta İtalyanlara karşı muvaffakiyetle harp eden bir avuç kahraman meyanında temayüz eden Mustafa Kemal Bey, harb-i umumiden evvel Sofya'da ataşemiliter idi; Harb-i Umumiye iştirakimiz üzerine muharip orduya dahil olmuş ve Çanakkale'deki fırkalarımızdan birinin kumandasını deruhde etmiştir. 12 Nisan 1331'de İngilizler Arıburnu'na çıktıkları ve Kocaçimen Tepesi'ne doğru ilerledikleri zaman karşılarında Mustafa Kemal Bey'in kahraman fırkasını bulmuşlardı. Fırka kanlı bir muharebeden sonra düşmanı sahile atmış, İstanbul yolunu kapamıştı. Mustafa Kemal Bey, kahraman kıtaatıyla, bu cephede temmuza kadar bütün düşman hücumlarını tevkif etmiş, 24-25 Temmuz'da ansızın (Anafartalar)'a çıkan İngiliz kıtaatını da mahir ve azimkâr idaresiyle mağlup etmiştir. Çanakkale'den sonra terfi ederek mirliva olan Mustafa Kemal Paşa, Ruslara karşı sevk edilmiş ve sağ cenahtaki ordunun kumandasını deruhde eylemiştir. Mustafa Kemal Paşa elyevm Filistin cephesindeki ordularımızdan birinin kumandanıdır.

Öte yandan Yeni Gün gazetesinde çıkan Mustafa Kemal'le ilgili bir iki önemli haber ayrıca dikkati çekmekte ve tarihsel bir belge olan

²⁹ Yeni Gün, 29 Eylül 1334, 25.

³⁰ Yeni Gün, 10 Teşrinievvel 1334, 36.

bu haberleri buraya aktarmakta yarar görülmektedir. Bu haberlerden birincisi, Mustafa Kemal Paşa'nın Harbiye Nezareti'ne atanacağı söylentileriyle ilgilidir.³¹ Bu haberin gazetede yer aldığı tarihte Mustafa Kemal Paşa henüz İstanbul'a gelmemiştir. Bu sırada İzzet Paşa hükümeti görevden ayrılmış ve yeni kabinenin Tefik Paşa tarafından kurulacağı söylentileri yayılmaya başlamıştı. Nitekim söz konusu haber de hemen *Tefik Paşa Kabinesi* ile ilgili bir yazının altında yer alıyordu. Haber şuydu:³²

Mustafa Kemal Paşa

Elyevm yedinci ordu kumandanı olan Mustafa Kemal Paşa'nın Harbiye Nezareti'ne tayin edilmek üzere İstanbul'a celp edileceği de musırran rivayet edilmiştir.

Ertesi gün Yeni Gün'ün iç sayfalarında Mustafa Kemal Paşa'ya ilişkin şu kısa habere yer verilmişti:³³

Mustafa Kemal Paşa: Yıldırım Ordular Grubu ile Yedinci Ordu karargâhı lağvedilmiş ve Yedinci Ordu Kumandanı Mirliya Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nezareti emrine verilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a geldiği haberine de Yeni Gün ilk sayfada yer vermiştir. *Mustafa Kemal Paşa* başlıklı haberin üstünde paşanın üniformalı bir resmi konmuştu. Resmin altında *Anafartalar Kahramanı Sabık Yedinci Ordu Kumandanı Mirliya Mustafa Kemal Paşa* açıklaması bulunmaktadır. Haber şöyle devam ediyordu:³⁴

Harbiye Nezareti emrine verilen sabık Yedinci Ordu Kumandanı Mirliya Mustafa Kemal Paşa dün 13 Kasım saat bir e doğru Haydarpaşa'ya muvasalat eylemiştir. İstanbul'da bir müfreze-i askeriye müşarünileyhe rasime-i istikbali ifa etmiştir. Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal Paşa'nın mühim bir vazifeye tayin edileceği müstahbardır.

SONUÇ

Mustafa Kemal, genç bir subay olarak orduya katıldığı andan beri ülke sorunlarıyla yakından ilgilenmiş ancak siyasette ön plana çıkma-

31 Bu söylentiler doğrudur. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın Harbiye Nezareti'ne getirilmesini Vahdettin engellemiş ve onu iktidara yaklaştırmamak için çaba göstermiştir. Bk. Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*², İstanbul, 1992, I, 76-77.

32 *Yeni Gün*, 10 Teşrinisani 1334, 67.

33 *Yeni Gün*, 11 Teşrinisani 1334, 68.

34 *Yeni Gün*, 14 Teşrinisani 1334, 71.

mıştır. Çanakkale savaşlarına kadar kamuoyunda geniş ölçüde tanınmaması, onun siyasetten uzak kalması ve özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin merkez çevrelerinden uzak tutulmasıyla açıklanabilir.³⁵ Ancak Trablusgarp savaşı sırasında İstanbul'un en ünlü bir dergisinde resimlerinin yayınlanması, Mustafa Kemal adının kamuoyuna pek yabancı olmadığını ortaya koymaktadır. Aynı şekilde Balkan Savaşı sonunda birkaç gün dinlenmek için geldiği İzmir'de yerel bir gazetesinin kendisine *Hoşgeldin* demesi ve onun yararlıklarını övmesi üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu doğrultuda yapılacak basın taramasının bize yeni bilgiler ve belgeler getireceğine şüphe yoktur. Çanakkale savaşlarında, basındaki sansüre karşın, adı ülke çapında yayılmıştı. Savaşın sonlarına doğru basında yer alan yazılar, açıklamalar Mustafa Kemal Paşa adının geniş ölçüde kamuoyuna mal olmasına ortam hazırlamıştır. Halk onu, Çanakkale kahramanı olarak tanımakta ve bilmektedir. Adı Anafartalar sözü ile özdeşleşmiş bulunmaktadır. Yoksa çok sonraları kaleme alınan yalan, iftira, hezeyan ve kinle dolu bir takım "hatıralar" da ileri sürüldüğü gibi Atatürk, Anafartalar kahramanı sıfatını kendi kendine yakıştırmış ya da böyle bir şöhreti "gasp" etmiş değildir.³⁶ Unutmamak gerekir ki basının onu *Anafartalar kahramanı* olarak selamladığı sırada Mustafa Kemal'in orduda yüksek rütbeli bir subay olmanın ötesinde siyasal bir nüfuzu yoktu. Açıkçası, basını yönlendirecek, lehinde yazılar yazdıracak durumda değildi.

Mustafa Kemal, Suriye'den İstanbul'a geldikten üç gün sonra (16 Kasım 1918) *Minber*,³⁷ *Zaman* ve *Vakit* gazeteleri muhabirleriyle yaptığı bir basın toplantısı geniş yankılar uyandırdı ve paşa İstanbul basınının yoğun bir ilgi odağı haline geldi. Bundan sonraki haber ve yorumlar bu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır.³⁸

35 Aktepe, "Atatürk'ün Sofya...", *göst.yer.*, 264.

36 Hüseyin Kâzım Kadri, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım* (Yay. İsmail Kara), İstanbul, 1991, 267. Takma adı Şeyh Muhsin Fani olan bu adama göre, "Mustafa Kemal'in kazandığı şöhret Anafartalar müdafaasının neticesi" imiş. Ama "esbab-ı muvafakiyeti temin ve ihzar eden" o değil, Miralay Fevzi Bey imiş. Açıkçası Mustafa Kemal hazıra konmuş! Anılarında baştan aşağı Mustafa Kemal'e kin kusan Şeyh Muhsin Fani, Milli Mücadeleye en ufak bir katkıda bulunmadığı halde Misak-ı Milli metnini kendisine mal edecek kadar da ustalık göstermektedir. Krş. s. 165, 262.

37 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* 4, Ankara, 1989, 1-2; Bülent Demirbaş-İlhami Soysal, "Atatürk'ün Gazeteciliği", *Milliyet*, 10-13, Kasım 1988.

38 Ömer Sami Coşar, "1919'da Mustafa Kemal ve İstanbul Basını", *Milliyet*, 19-23 Mayıs 1968; Hikmet Bayur, "Atatürk'ün Geleceği Seziş Gücüne ve İnsandan Anlayışına, Üç Örnek", *Belleken*, 128 (1968), 431-440; Enver Ziya Karal, "Atatürk'ü Hatırlamak, Unutulmuş Belgeler (Kasım 1918)", *Türk Dili*, 194 (1967), 90-97; Şerafettin Turan, "Mondros Mütarekesi Ertesinde Mustafa Kemal'in Orduya, Siyasete ve İngilizlerin Tutumuna İlişkin Düşünceleri", *Belleken*, 182 (1982), 337-347; Zeki Arıkan, "Atatürk'le İlgili Eski Bir Belge", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 15(1989), 607-612.

Yeni Gün, 29 Eylül 1918, 25
Mustafa Kemal Paşa'nın gölgeli resmi.

... (top left text) ...

... (top right text) ...

دنگی کونک مسابقه سی
- ۱۶ -

... (middle text) ...

ننگ استغفاسی حقیقه

... (right column text) ...

ز نوک مسابقه

... (bottom text) ...

Yeni Gün, 10 Teşrinievvel 1334 (1918), 36
"Müsabaka"da Mustafa Kemal Paşa hakkında verilen bilgi.